

בס"ד פרשת 'דברים' תשפ"ה. שנה ח', גיליון מס. 378 מהדורה מורחבת

"ולא אבייתם לעלת, ותמרו את פי ה' אלהיכם" (דברים א', כ"ו)

- (א) אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן, במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרת ודי זהב.
- (ב) אחד עשר יום מחרב דרך הר שעיר, עד קדש ברנע.
- (ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש, דבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' אתו אלהים.
- (ד) אחרי הכתו את סיחון מלך האמרי אשר יושב בחשבון, ואת עוג מלך הבשן אשר יושב בעשתרת באדרעי.
- (ה) בעבר הירדן בארץ מואב, הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר.
- (כו) ולא אבייתם לעלת, ותמרו את פי ה' אלהיכם.
- (כז) ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אתנו הוציאנו מארץ מצרים, לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו.
- (לט) וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע המה יבאו שמה, ולהם אתננה והם יירשוה.

שאלה מרכזית - "ולא אבייתם לעלת, ותמרו את פי ה' אלהיכם".

כאשר משה רבנו מתאר בפניהם את כל מה שעבר עליהם מאז שנסעו מהר סיני, הוא פונה אליהם בלשון נוכח: "ואמר אליכם... הבו לכם אנשים... ותענו אותי ותאמרו... ואצוה אתכם... ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו... ואקח מכם... ולא אבייתם לעלות... ותרגנו באהליכם" וכן הלאה.

ויש לשאול, הרי כל האנשים שהיו מגיל עשרים ומעלה מתו כבר במדבר, וכמו שאומר **'ספורנו'** בפסוק ג': "ויהי בארבעים שנה. **אחר שכלו מתי מדבר**. דבר משה אל בני ישראל. **לבאי הארץ**", וא"כ מדוע הוא מדבר אליהם בלשון נוכח, כאילו כל מה שהיה בעבר קרה אתם, ויוצא שהוא מאשים אותם בהאשמות חמורות? ואיך אומר להם בפסוק ל"ט: **"וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע"**, כאשר הוא עומד עכשיו מול אותו טף?

וניקח לדוגמא את דברי **'מלבי"ם'** בפסוק כ"ב ונראה כיצד אי הבהירות הזו גורמת לקושי בדבריו. כי מצד אחד הוא אומר לגבי חטא המרגלים: "אחר שהודיע שבין מצד ה' ובין מצד משה לא היה שום עיכוב, והיה צריך שיכנסו אז תיכף לא"י, **בא להודיע לדור אחרון שהם עצמם היו הגורמים מה שנעו ארבעים שנה במדבר והוא ע"י חטא המרגלים**". ולא ברור, כיצד בא להודיע לדור האחרון שהם היו הגורמים להליכה ארבעים שנה במדבר, הרי הדור האחרון כבר מת, ועכשיו הוא עומד מול הבנים שלהם? **ומצד שני** הוא עצמו בהמשך דבריו, שואל למה בפרשת 'שלח' לא מוזכר שאמרו - 'נשלחה אנשים לפנינו' כפי שכתוב כאן, ומסביר ששם כתוב שה' אמר למשה שלח לך אנשים, ומשמע שזה היה צווי מאת ה', ויפלא מאד איך צוה ה' על זה להיות להם למכשול. ולכן בא להודיע כאן, שלא מאת ה' יצא הדבר ולא ממשה רק מאת העם. ומוסיף: "ושם לא הוצרך לכתוב זאת כי פרשת שלח נכתבה בעת המעשה, וידעו כלם איך היה. **אבל עתה שמתו דור המדבר והדור החדש הלא יטעו שהיה שלוח המרגלים מצוה מה"**. כלומר, עכשיו עומד לפנינו הדור החדש שלא ידע איך היה המעשה, ולכן הוצרך להגיד איך היה. ושוב חוזר לדבר אליהם בלשון נוכח: **"שאתם קרבתם אלי כלכם"**, כאילו מדבר על הדור הקודם שחטאו בחטא המרגלים.

לצערי, לא מצאתי במפרשים שאני בדרך כלל משתמש בהם, שמעלים שאלה זו, שנראית כל כך מתבקשת. עד שחשבתי שיתכן שאין כאן כלל שאלה, והדבר נעלם

ממני. אך ב"ה מצאתי לבסוף בספר 'תפוחי זהב' ל'ר' גילי בקינרוט' (שכתב את פירושו על פי דרכו של רבו 'הרב אברהם יהודה לייב פעסין') ששואל שאלה זו, שאת רוב החטאים שמשה רומז עליהם הם כלל לא חטאו אלא אבותיהם. ומסביר, על פי הגמ' במס' 'סנהדרין' (כ"ז, ע"ב) שהדין של פוקד עוון אבות על בנים, זה כאשר אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. ולכן משה מזכיר להם את עוונות אבותיהם, בכדי להבין מהם האם הם אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם.

וכן מצאתי אח"כ ש"ר 'משה פיינשטיין' בספר 'דרש משה' משתמש בדקדוק זה שהדור הזה לא חטא בעוונות שרמז עליהם משה, ומביא את 'רש"י' שאומר שמשה הזכיר ברמז מפני כבודן של ישראל. ושואל, למה אח"כ כן הזכיר בפירוט את חטא המרגלים, ובפרשת 'עקב' כן הזכיר בפירוט את חטא העגל? ומסביר, שכאשר מדברים על עוון הדור הקודם יש להאריך בחומרת העוון ובפרטיו, אך כאן משה דיבר אל אלו שלא חטאו, ולכן אין לומר להם בצורה מפורטת אלא רק ברמז, בכדי שידעו שאם הדור הקודם חטא גם הם יכולים להיכשל.

אך נראה שיש קצת קושי על פירושו, שהרי בהמשך פרשתנו כאשר משה רבנו מדבר במפורט על חטא המרגלים, הוא פונה אליהם ישירות בלשון נוכח, כפי שהעלינו לעיל, ולא מדבר בצורה כללית על חטאי העם במדבר.

ואכן הרב 'אי"ל שטיינמן' בספר 'אילת השחר' מסביר אחרת את הקושי על 'רש"י' ואומר, שכך היא הדרך בדרכי התוכחה. בתחילה אומרים את הדברים ברמז בכדי לשמור על כבודו של האדם, ולהיכנס עמו בדברים בכדי שיקבל את התוכחה, ואח"כ אפשר כבר להוכיח במפורש בצורה מפורטת.

ועוד נראה להסביר במספר דרכים :

דרך א' - גם פחות מבני עשרים היו שותפים לתלונות

הבאנו לעיל שעל בני פחות מבני עשרים לא נגזרה הגזירה. ויש לבאר, שאמנם לא נגזרה הגזירה עליהם, כי דין שמים חל רק מגיל עשרים, וגם הם לא היו בגדר של יוצאי צבא. אבל וודאי שהיו ביניהם בני דעה שהיו שותפים לתלונות של בני ישראל, שהרי מגיל שלש עשרה אדם כבר נחשב לבר דעה, ובוודאי שהיה גם להם מה לומר, ולכן משה פונה אליהם היות והם עצמם, כמובן לא כולם אלא חלק מהם, היו שותפים לתלונות.

ואפשר לחזק דבר זה מדברי 'רש"י' בפסוק כ"ב שאומר לגבי חטא המרגלים : "ותקרבו אלי כלכם - בערבוביא, ולהלן הוא אומר ותקרבו אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו הן הראנו וגו' אותה קריבה היתה הוגנת, ילדים מכבדים את הזקנים ושלחם לפניהם, וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם. אבל כאן ותקרבו אלי כלכם בערבוביא ילדים דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים". ומשמע, שהילדים היו מעורבים חזק בענין עד שהיו דוחפים את הזקנים.

והצורה הזו שבה מוכיחים, ע"י שלא מביישים את החוטא בצורה מפורשת, כי כל אחד יכול לחשוב שאין הכוונה דווקא אליו, היא הדרך הטובה להוכחה. ואפשר להביא בהקשר זה את דברי 'רבנו יוסף חיים' בספרו 'בן איש חי' בפרשתנו, שמביא מדברי 'מהר"ם שי"ף' על הפסוק : "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא" (ויקרא י"ט, י"ז), שאם אתה מוכיח את החוטא עצמו מביישו, על כן תוכיח אדם צדיק שהוא עמיתך שלא חטא, ואותו צדיק לא יתבייש כי לא חטא, וזה שכן חטא לא יתבייש כי לא הוכיח אותו, אבל כאשר ישמע את התוכחה ישים אל לבו לחזור בתשובה, ובזה לא תשא עליו חטא. ועל פי רעיון זה מסביר 'הבן איש חי' בפרשתנו את הפסוק : "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל", שמשה בחוכמתו דבר אל כל ישראל, כאשר היו ביניהם שלא חטאו, בכדי שאלה שכן חטאו לא יתביישו.

דרך ב' - התכוון לאילו שהיו יותר מבני ששים

במאמר לפרשת 'פינחס' הבאנו את דעת 'רבי יוסף בכור שור': "אשר הלינותם עלי, שגרמתם להתלונן עלי, ולכך נגזרה גזירה על בני עשרים, שהם בני מלחמה, ולא רצו להלחם. וכן אמרו רבותינו לא נגזרה גזירה על יותר מבן ששים, ולא על פחות מבן עשרים, שאינם ראויים להלחם". ולפי זה, כאן בכניסה לארץ היו גם הזקנים שבפרשת המרגלים היו יותר מבני ששים, ולכן היה יכול לומר את כל דברי התוכחות, כאשר עיקר כוונתו היתה אליהם.

דרך ג' - משה מדבר על התנהגות העם כולו שכולל גם את אלו שאינם עמנו פה היום

אפשר לומר, שעם ישראל הוא עם אחד שכולל לא רק את הנמצאים באותו זמן, אלא את כל אלו שהיו ואלו שיהיו. לגבי אלו שיהיו יש לנו דוגמא מהברית המובאת בפרשת נצבים' וכמו שנאמר שם: "ולא אתכם לבדכם, אנכי פֶּרַת את הַבְּרִית הזאת וְאת הָאֱלֹהִים הזאת. כִּי אֶת אֲשֶׁר יִשְׁנוּ פֹה עִמָּנוּ עִמָּד הַיּוֹם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ, וְאֶת אֲשֶׁר אֵינָנוּ פֹה עִמָּנוּ הַיּוֹם" (דברים כ"ט, י"ג - י"ד). ונוכל לומר בצורה דומה, שגם כאן משה מדבר אמנם אל הצעירים שלא נגזר עליהם למות במדבר, אך כל ישראל ערבים זה בזה, והוא יכול להוכיח את הנוכחים על מה שעשה העם, למרות שהם בעצמם אולי לא היו בין החוטאים, אבל האחריות היא על כל העם.

דרך ד' - התכוון רק לאילו שכבר מתו

ואולי, אפשר גם לומר, שאמנם הוא דיבר אל העם שמולו, אך כאשר אמר בלשון נוכח, הם הבינו שאין הוא מתכוון אליהם, שהרי רובם לא חטאו בדברים האלו, והבינו שהוא מתכוון לאלו שכבר מתו. ובכל זאת אמר זאת לעומדים מולו, בכדי שילמדו על עוון אבותיהם, ויקחו מוסר לעצמם איך אסור להם להתנהג.

דרך ה' - התכוון לאילו שלא מתו בשנה הארבעים

ועוד יתכן לומר, על פי דבר נוסף שכתבנו במאמר לפרשת 'פינחס' שבשנה האחרונה קרה נס וחמשה עשר אלף האחרונים לא מתו בתשעה באב. ולפי זה יתכן, שעליהם התכוון משה רבנו בתוכחות שלו, ויכול לדבר אליהם בלשון נוכח, ולהם בוודאי שמגיעה תוכחה גדולה, וכמובן שגם כל האחרים ישמעו וייראו.

דרך ו' - משה הכיר שבחלק מהעם יש את התכונות של דור המרגלים

בפרשת 'מטות' בעקבות בקשת בני גד ובני ראובן הכיר משה רבנו, שבחלק מהעם יש את אותם התכונות של דור המרגלים, וממש משווה אותם לדור המרגלים באומרו - 'וְהִנֵּה קָמְתָם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תִּרְבּוּת אֲנָשִׁים חָטָאִים', ולכן מדבר אליהם כאן בלשון נוכח, כאילו מדבר אל בני דור המרגלים. שהרי בעקבות בקשתם הוא אומר להם: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְבָנֵי גָד וּלְבָנֵי רְאוּבֵן, הֲאֵחֵיכֶם יָבֹאוּ לְמַלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה. (ז) וְלָמָּה תִּנְאוּן \{תִּנְיֹאוּן\} אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מֵעַבְרֵי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם ה'. (ח) כֹּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם, בְּשַׁלְחִי אֶתְּכֶם מִקֹּדֶשׁ בְּרִנֵּעַ לִרְאוֹת אֶת הָאָרֶץ. (יג) וַיַּחַר אֶף ה' בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּנָּעַם בְּמִדְבַּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, עַד תָּם כָּל הַדּוֹר הָעֹשֶׂה הָרָע בְּעֵינֵי ה'. (יד) וְהִנֵּה קָמְתָם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תִּרְבּוּת אֲנָשִׁים חָטָאִים, לִסְפוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן אֶף ה', אֶל יִשְׂרָאֵל: (במדבר ל"ב).

מעלת ישראל שקיבלו את התוכחות

על פי דברינו לעיל, אפשר למצא דברי סנגוריה על בני ישראל באותה שעה. שהרי היו יכולים לומר למשה, מדוע אתה מוכיחנו על החטאים של אבותינו, ולא אמרו זאת, אלא קיבלו את התוכחות באהבה.

ואפשר לקשר זאת עם דברי **'מדרש רבה'** (דברים פרשה א' פסקה ט') שה' משבח את ישראל שקיבלו את התוכחות ואומר למשה שמגיע להם ברכה : **"ד"א אלה הדברים. רבנין אמרין אמר לו הקב"ה למשה - הואיל וקיבלו עליהן תוכחותיך צריך אתה לברכן. מיד חזר וברכן מנין שנאמר ה' אלהיכם הרבה וגו'.** ומנין שכל המקבל תוכחה זוכה לברכה שכן שלמה מפרש (משלי כד) ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב".

וכן מובא רעיון זה במס' **'תמיד'** (כ"ח ע"א) : **"תניא רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם - יאהב את התוכחות,** שכל זמן שתוכחות בעולם נחת רוח באה לעולם, טובה וברכה באין לעולם, ורעה מסתלקת מן העולם שנאמר ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב".